

BIBLICUM ŚLĄSKIE
KURS ZASADNICZY

Wykład XXVIII - Wymiar teologiczny oraz znaczenie Księgi Liczb w historii zbawienia. Część II

Pierwsza część księgi (Lb 1,1-10,10) opisuje przygotowania do wędrówki w ostatnim okresie pobytu Izraela u stóp Synaju. Zawarte w niej odniesienia chronologiczne pozwalają na przeniesienie perspektywy od wyjścia z Egiptu (Lb 1,1), po konsekrację sanktuarium (Lb 7,1; por. Wj 40,17) i celebrację Paschy (Lb 9,1-5; por. Wj 12-13). Odniesienia te mają jednak raczej charakter scenograficzny. Opis pozwala bowiem stworzyć coś na kształt sceny, na którą następnie wchodzi najwaźniejsi aktorzy. Ten sposób opowiadania jest typowy dla szkoły kapłańskiej. Najpierw więc opisuje się w jaki sposób oddziały Izraelitów, które wyszły z Egiptu (por. Wj 6,26; 12,41.51), teraz organizują się na wzór obozu wojskowego. (Lb 1-2). W tym celu czyniony jest spis wszystkich członków oraz ustalana ich przynależność do poszczególnych plemion (Lb 1). Na każdym boku sanktuarium znajduje się jedno z głównych plemion, a po obu jego stronach dwa inne. Pomiędzy tymi plemionami i Namiotem Spotkania znajdują się kapłani z linii Aarona oraz lewici, rozumiani tu jako niższy personel świątynny (Lb 3-4). Kolejna sekcja zawiera różne zbiory prawa (Lb 5,1-6,21). Tylko pierwszy z nich (Lb 5,1-4) ma względne odniesienie do poprzedniej sekcji. Na końcu tej sekcji znajduje się błogosławieństwo (Lb 6,22-27). Jest ono jednym z najbardziej sugestywnych tekstów całego Pięcioksięgu. Podkreśla przede wszystkim obecność Boga pośród Izraela i ukazuje kapłanów w roli mediatorów przekazujących Jego błogosławieństwo ludowi.).

Tuz za błogosławieństwem znajduje się opis pierwszych ofiar oraz normy postępowania przeznaczone dla lewitów (Lb 7-8). Po konsekracji sanktuarium i kapłanów (Lb 7,1; por. Wj 40; Kpł 8) wprowadza się temat ofiar (Lb 7,2-11). Składają je kolejno, zgodnie ze znaczeniem poszczególnych plemion, ich

przywódców (Lb 7,12-83). W podsumowaniu (Lb 7,84-88) rytuału ofiarniczego podkreśla się hojność ofiarodawców i przypomina, że podobną postawę Izraelici zaprezentowali wcześniej przy gromadzeniu materiałów złożonych w darze na budowę Namiotu Spotkania (por. Wj 35,4-29). W dalszej części następuje opis świecznika (Lb 8,1-4; por. Wj 25,31-40; 37,17-24), z akcentem położonym na to, że został użyty zgodnie z nakazem Jahwe (Lb 8,3) oraz podjęte zostają przepisy dotyczące konsekracji lewitów (por. Lb 3,5-13; Wj 29,1-33; Kpł 8). Akcentuje się tym razem różnicę pomiędzy kapłanami (Kpł 8,6-12: namaszczenie) i lewitami (Lb 8,6-7.15.21: oczyszczenie), podkreślając przy tej okazji raz jeszcze potrzebę zachowania czystości rytualnej, akcentowanej tak bardzo w Księdze Kapłańskiej.

Kolejna część księgi dotyczy obchodów Paschy na pustyni Synaj (Lb 9,1-10,10). Odbywają się one dokładnie w rocznicę wyjścia Izraelitów z Egiptu, gdzie święto to było celebrowane po raz pierwszy (Lb 9,1). Kolejne obchody Paschy będą celebrowane już w ziemi Kanaan (por. Joz 5,10-12). Przy tej okazji podane zostają normy postępowania w przypadku tych, którzy ze względu na skażenie nieczystością spowodowaną kontaktem z ciałem zmarłego, nie mogą uczestniczyć w celebracji (Lb 9,6-14; por. Kpł 7,20-21). W końcu narracja powraca do motywu obłoku (Lb 9,15-23; por. Wj 40,34-38), który spoczywa na Namiocie Spotkania. Tym razem pomija się jednak rolę osłony, jaką pełni on dla schodzącej do Namiotu Chwały Jahwe i podejmując jedynie motyw prowadzenia Izraelitów podczas marszu. Ostatnia sekcja łączona ze szkołą kapłańską (Lb 10,1-10) wprowadza motyw trąb dających sygnał do wymarszu Izraelitów zorganizowanych na wzór obozu militarnego, wokół sanktuarium.

Centralna sekcja (Lb 10,11-21,35) opowiada o opuszczeniu Synaju (por. Wj 19,1-2; Lb 10,11-12) i przemarszu przez pustynię na stepy Moabu (Lb 22,1). Rozpoczyna ją inwokacja Mojżesza (Lb 10,35), której echem będzie zwycięstwo odniesionym nad królami Sichonem i Ogiem (Lb 21,21-35). W ten sposób tworzy się rodzaj inkluzji dla całej centralnej części. Podkreśla ona rolę

Jahwe w ostatecznym sukcesie Izraela. Przebywając w Moabie, naród wybrany znajduje się na progu Ziemi Obiecanej. Jak zauważyliśmy już wcześniej, ton narracji w drugiej części księgi nie jest już tak pozytywny, jak w pierwszej. Dominuje tu motyw buntu, kary i śmierci. Narzekania ludu otwierają (Lb 11,1-3) i zamykają tę część Księgi Liczb (Lb 21,5-9). Poszczególne epizody na pustyni cechuje podobny schemat: pojawiają się trudności i lament (Lb 11,1a; 12,1-3; 14,1-4; 17,6; 20,2-5; 21,5); Jahwe reaguje, rozwiązuje problem, ale i kara Izraelitów (Lb 11,1b; 12,4-10; 14,11-12; 17,9-10; 20,6); wyrażają oni żal i Mojżesza wstawia się za nimi u Boga (Lb 11,2; 12,11-13; 14,13-19[40]; 17,11-15; 20,7; 21,8a), a jego interwencja jest skuteczna (Lb 11,2b; 12,14; 14,20; 17,15; 20,7-11; 21,8b-9). Biorąc pod uwagę geografie tej część księgi, można zauważyć, że wydarzenia rozgrywają się tu najpierw podczas przemieszczania się z Synaju na pustynię Paran (Lb 10,11-12,16). Potem Izraelici przebywają w Kadesz i jego okolicach (Lb 13,1-20,13), a ruszają dalej z Kadesz (- Barnea) na stepy Moabu (Lb 20,14-21,35). Lokalizacja Kadesz na Synaju jest niepewna. Czasem mówi się, że znajduje się ono na pustyni Paran (Lb 13,26), innym razem sytuuje się to miejsce na pustyni Sin (Lb 20,1; 27,14). W każdym razie Izraelici spędzili tu sporo czasu (por. Pwt 1,46). Stąd wysłano wywiadowców do Kanaanu (Lb 13-14), tu umarła Miriam (Lb 20,1), a Mojżesz przekroczył nakaz Boży (Lb 20,2-13). Poza Synajem jest więc to jedno z najważniejszych miejsc na trasie wędrówki przez pustynię. Część badaczy doszukuje się nawet w tym miejscu początków tradycji Exodusu i objawienia prawa na Synaju.

Centralna część księgi pokazuje zatem naród wybrany w drodze ku Ziemi Obiecanej. Jego życie i śmierć (wybawienie lub kara) jest częścią zdobytego w trakcie tej drogi doświadczenia w relacjach z Bogiem. Pustynia jest dobrym miejscem, aby nauczyć się, co to znaczy „iść z Jahwe” (por. Mi 6,8). Bóg towarzyszy swemu ludowi, opiekuje się nim i nim kieruje, nie pozbawiając go jednak wolnego wyboru. Tym samym nakłada nań (współ-)odpowiedzialność za wszystko, co może się zdarzyć. Z powodu grzechów i niewiary pokolenie

Wyjścia znajdzie podczas tej wędrówki swój grób na pustyni, a do Ziemi Obiecanej wejdzie tylko nowe pokolenie (nie licząc Jozuego i Kaleba).

Pozytywny obraz Izraela z pierwszych rozdziałów księgi udaje się zachować tylko przez pierwsze trzy dni wędrówki. Zaraz potem zakłóca go seria buntów (Lb 11-12). Otwiera ją epizod, który z całą mocą akcentuje, że od momentu zawarcia przymierza Izraelici nie mogą już liczyć na taryfę ulgową w kwestii zaufania i posłuszeństwa wobec Jahwe (Lb 11,1-3). Potem powracają w alternatywnej formie niektóre tradycje znane już z Księgi Wyjścia, jak ta o mannie i przepiórkach (Lb 11,4-23; por. Wj 16) oraz wyznaczeniu starszych w roli pomocników Mojżesza. Nowa w swej treści jest tu tylko prorocka legitymizacji Eldada i Medada, którzy nie znaleźli się w gronie starszych stojących przed Mojżeszem (Lb 11,24-35; por. Wj 18). Kolejny epizod o wydzwisku profetycznym, czyli przypadek buntu Aarona i Miriam (Lb 12,1-16), stanowi komentarz do tej sceny. Wprowadza ograniczenia funkcji prorockiej względem oficjalnego przywództwa Mojżesza (por. Lb 12,2). Urząd Mojżesza ukazany jest tu wyraźnie, jako nadrzędny (Lb 12,7-8), a kara jaka spotyka Miriam, podkreśla konsekwencje aspiracji, aby być równym Mojżeszowi.

Kolejny etap rozgrywa się w Kadesz i jego okolicach (Lb 13,1-20,13). Pojawia się rozbieżność celów. Jahwe jest gotowy, aby ofiarować Ziemię Obiecaną Izraelitom (Lb 13,2), ale oni - przestraszeni trudnościami związanymi z koniecznością podboju - pragną powrócić do Egiptu (Lb 14,4). Uwydatniona jest tu postawa Mojżesza, który najpierw wstawia się za ludem (Lb 14,13-19), a następnie przeciwstawia się próba wejścia do Kanaanu z braku zgody ze strony Boga (Lb 14,41-42). Powodem zmiany decyzji przez Boga jest relacja wywiadowców i negatywna reakcja na nią ze strony ludu (Lb 13,1-14,10). Próba podboju bez zgody Jahwe kończy się ostatecznie klęską Izraela (Lb 14,40-45).

Po tych wydarzeniach następuje seria wypowiedzi o charakterze legislacyjnym. Lb 15 to zbiór różnych przepisów rytualnych, zaś Lb 16-18 dotyczy tematu praw i obowiązków kapłanów oraz lewitów. Po buntach ze

strony ludu, teraz buntują się lewici, żądając dla siebie tych samych praw i przywilejów, które przysługują kapłanom. Za tą częścią Księgi Liczb stoją pewnie liczne konflikty i rywalizacja różnych grup kapłańskich z okresu Drugiej Świątyni. W obecnej wersji Jahwe potwierdza w każdym razie wybór Aarona i związanej z nim linii kapłańskiej oraz kara zbuntowanych lewitów.

W Lb 19 rozważa się *casus* jednego z najbardziej niebezpiecznych przykładów zaciągnięcia nieczystości rytualnej poprzez kontakt z ciałem zmarłego. W takim przypadku zalecany jest rytuał obmycia wodą zmieszaną z popiołem ze spalonej czerwonej jałówki. Ten oryginalny sposób oczyszczenia ma wiele wspólnego z innymi przepisami kapłańskimi (por. Kpł 5,2; 11,8.24-25; 21,1-4.11; Lb 5,2; 6,6-12; 9,6-7.10-11). Mimo to jednak nie do końca znajduje tam wyjaśnienie dla swej obecności w aktualnym kontekście.

Przy okazji relacji o śmierci Miriam (Lb 20,1) przekazuje się także informację o tym, że również Mojżesz i Aaron nie wejdą wraz z ludem do Ziemi Obiecanej (Lb 20,12). Śmierć Aarona następuje zaraz po tej zapowiedzi (Lb 20,24-26), zaś śmierć Mojżesza jest w Księdze Liczb jedynie antycypowana późniejszą sceną wyznaczenia Jozuego na następcę Mojżesza (Lb 27,12-14; por. Pwt 34). Okazja do podania tych informacji jest epizod z wodą ze skały (Lb 20,1-13), znany już z Księgi Wyjścia (por. Wj 17,1-7). To co różni obie wersje, to fakt, że obecnie to Mojżesz i Aaron okazali brak wiary, co staje się przyczyną poniesionej przez nich kary. Nie wynika jednak jasno z sekwencji zdarzeń, co dokładnie należy rozumieć poprzez ten brak wiary: pytanie skierowane przez nich do ludu (w. 9), czy raczej dwukrotne uderzenie w skałę (w. 11)?

Ostatni etap wędrówki ma na celu dotarcie do Moabu (Lb 20,14-21,35). Narzekania i klęski ustępują tu stopniowo miejsca pierwszym zwycięstwom, otwierając w ten sposób nową perspektywę na przyszłość. Spotkanie z Edomitami (Lb 20,14-21) przebiega odwrotnie niż miało to miejsce przy spotkaniu ich antenatów: Jakuba i Ezawa (Rdz 32-33). Odmienne są więc także rezultaty obu spotkań (por. Rdz 32,4-6 i Lb 20,14-21 oraz Pwt 2,1-8). Wiele

epizodów ma tu zresztą odwrotny skutek niż ich wcześniejsze odpowiedniki. Śmierć Aarona (Lb 20,22-29) odsyła do wydarzeń z Meriba (por. Lb 20,2-13) i zarazem pozwala przedstawić jego następcę: Eleazara (zmiana pokoleniowa). Zwycięstwo Izraelitów w Horma (Lb 21,1-3; por. Joz 1,17) także oznacza zmianę w stosunku to poprzedniego pokolenia i jego klęski poniesionej w tym samym miejscu (Lb 14,45). Zmieniła się też postawa ludu. Zamiast nieposłuszeństwa (Lb 14,40-44), powraca teraz zaufanie i posłuszeństwo wobec Jahwe (Lb 21,2-3). Epizod z węzami (Lb 21,4-9) ukazuje ekstremalne konsekwencje wynikające z nieposłuszeństwa (groźba śmierci) i jest zapewne próbą rehabilitacji Mojżesza, który uchodził za twórcę węża Nehusztana, otaczanego bałwochwalczym kultem w późniejszej Jerozolimie (por. 2 Krl 18,4).

Ostatnia, trzecia część księgi (Lb 22-36), otwiera się i zamyka odniesieniem do stepów Moabu (Lb 22,1; 36,13). Wraz z przybyciem na to miejsce, kończy się etap wędrówki przez pustynię. Step Moabu są tu przedsionkiem Ziemi Obiecanej. Spojrzenie narratora jest retrospektywne. Zwrot „za Jordanem” (Lb 22,1) wskazuje bowiem, że on sam znajduje się już na zachodnim brzegu. Z tego punktu widzenia kolejny zwrot: „nad Jordanem” (Lb 36,13) pozwala sądzić, że nakazy i prawa, o których mowa w tej części, zostały przekazane właśnie tam.

Tę część księgi otwiera tradycja o Balaamie (Lb 22-24), słynnym proroku zajordańskim, znanym z tekstów znalezionych w Tell Deir ‘Alla (biblijne Sukkot). Została ona wkomponowana w narrację z Księgi Liczb, aby wykazać, jak sławny pogański prorok poddaje się woli Jahwe i działa na rzecz narodu wybranego, realizując skutecznie swoje plany wobec niego. Postać Balaama jest tu ogólnie mówiąc pozytywna (Lb 22,18.20.38; 23,3.5.12.16.26; 24,13-14), choć prezentuje się ją z pewną dozą ironii (Lb 22,21-35: oślica Balaama). Negatywną rolę Balaam odegra dopiero podczas odstępstwa w Baal-Peor (Lb 25). Niepewność, co do oceny pogańskiego proroka, odzwierciedlają zresztą

także inne teksty biblijne (por. Pwt 23,5-6; Joz 13,22; 24,9-10; Mi 6,5; Ne 13,2). Zaskakuje natomiast w obecnym tekście koalicja Moabitów i Madianitów, zawarta przez oba narody zawarta przeciwko Izraelowi (Lb 22,4.7; 25,1.6.17). Koalicjanci tradycyjnie uchodzili raczej za nieprzyjaciół (por. Rdz 36,35). Ponadto negatywna ocena Madianitów (Lb 25,16-18; 31) nie idzie tu w parze z generalnie pozytywną rolą, jaką odegrali oni w czasach Exodusu (por. Wj 2; 18; Lb 10,29-36).

Kolejne rozdziały (Lb 26-31) zawierają dyspozycje odnośnie do przyszłego przejęcia Ziemi Obiecanej. Po nowym spisie (Lb 26) i zapowiedzi śmierci Mojżesza (Lb 27,12-14; por. Pwt 34) oraz nominacji Jozuego na jego następcę (Lb 27,15-23), zaczyna się nowy etap w życiu narodu wybranego. Mojżesz przekazuje jeszcze swoje dyspozycje odnośnie kultu (Lb 28-29) i prawa (Lb 27,1-11; 30). Pierwsze stanowią najpełniejszy i najbardziej systematyczny kalendarz liturgiczny w Biblii (por. Wj 23,14-17; 34,18-23; Pwt 16,1-17; Ez 45,18-46,15). Drugie rozwiązują specjalny przypadek, związany prawem dziedziczenia. Według Pwt 21,15-17 dotyczyło ono jedynie męskich potomków, a wypadku ich braku stosowane było prawo lewiratu (Pwt 25,5-10). Teraz prawo takie zyskują także córki. Analogicznie również kolejne prawa wprowadzają uzupełnienia w stosunku do dotychczasowej tradycji jurydycznej. Przepisy dotyczące ślubów (Lb 30) są jedynym tego rodzaju prawem w całej Biblii. Lb 31 ma zaś cechy midraszu o charakterze jurydycznym. Opowiada się tu o klęsce poniesionej przez Madianitów i - korzystając z tej okazji - wprowadza przepisy dotyczące rytualnego oczyszczenia po bitwie (Lb 31,19-24) oraz podziału łupów (Lb 31,25-54).

Ostatnie rozdziały (Lb 32-36) zawierają relację o pierwszych podbojach i rozlokowywaniu się na zdobytych ziemiach pierwszych plemion Izraela. Po zajęciu Transjordanii (Lb 32) podsumowuje się etapy wędrówki przez pustynię (Lb 33,1-49) i wydaje dyspozycje, co do sposobu rozlokowywania się na wschodnim brzegu Jordanu (Lb 33,50-34,29). Ostatecznie definiuje się też status

plemienia Lewiego (Lb 35,1-8: miasta lewickie; Lb 35,9-34: miasta ucieczki). Całość zamyka ponowne rozpatrzenie statusu kobiet i ich praw do dziedziczenia (Lb 36; por. Lb 27,1-11).

Zdobyte w Zajordanii terytoria (Lb 21,21-35) zostają przekazane dla dwóch plemion (Ruben i Gad: Lb 32,1-38; Manasses stanowi późniejsze dopowiedzenie: ww. 33.39-42). Opowiadanie pokazuje, jak pretensje i partykularne interesy pojedynczych plemion mogą stanowić problem dla całego ludu. Rozwiązanie tej kwestii akcentuje, że takie prywatne interesy mają prawo zaistnieć, ale ich rozstrzygnięcie zawsze musi być w zgodzie z prawem Mojżeszowym i nie może wpływać na dobro ogółu.

Wspomniane, ostatnie instrukcje legislacyjne, wydają się natomiast uzupełniać luki w dotychczasowym prawie, choć nie brak tu także powtórzeń tradycyjnych ideałów (Lb 33,50-56 por. Pwt 7; 12). Granice Ziemi Obiecanej (Lb 34,1-12) nakreślone w Księdze Liczb nie pasują do żadnej z tradycji historycznych. Być może chodzi więc jedynie o swego rodzaju ideał (por. Ez 48).

Podsumowanie

Księga Liczb uczy przede wszystkim, w jaki sposób należy wędrować z Jahwe. Wydarzenia tu opisane mają sens paradygmatyczny, aktualny dla każdego kolejnego pokolenia. Dopowiedzenia natury legislacyjnej oraz korekty natury narracyjnej świadczą o stałej aktualizacji tradycji Mojżeszowej. Izrael uczy się ufać Bogu i szanować Jego wolę, a tym samym wybierać życie zamiast śmierci.

Bibliografia

Lemański J., *Spojrzenie, które wymaga wiary (Lb 21,4-9)*, w: A. Paciorek (red.), *Scripturae Lumen. Biblia i jej oddziaływanie*, t. III: *Krzyż Twój wielbimy*, Tarnów 2011, 13-32; **Olivier A.**, *Literacka struktura Księgi Liczb jako wyraz pewnego planu teologicznego*, *Studia Theologica Varsaviensia* 38/2 (2000) 199-207; **Parchem M.**, *Co właściwie wydarzyło się w Baal-Peor? Kilka uwag filologiczno-egzegetycznych na temat Lb 25,1-18*, w: *Pan moją mocą i pieśnią (Ps 118,14)*. Praca ofiarowana ks. Prof. T. brzegowemu, red. S. Hałas, P.

Włodyga, Kraków 2006, 181-194; **Tronina A.**, *Oto lud, który mieszka osobno i nie zalicza się do narodów (Lb 23,9b)*, Verbum Vitae 5/10 (2006) 25-42; **Tryl F.**, *Incydent w Baal-Peor (Lb 25,1-18): marzeah – święto Baala, uczta dla przodków*, w: *Zachować tożsamość. Starożytny Izrael w obliczu obcych religii i kultur*, red. P. Muchowski in., Warszawa 2008, 43-58.